

RZECZPOSPOLITA
POLSKA

Urząd Patentowy
Rzeczypospolitej Polskiej

(12) **OPIS PATENTOWY**

(19) **PL**

(11) **229495**

(13) **B1**

(21) Numer zgłoszenia: **412373**

(22) Data zgłoszenia: **18.05.2015**

(51) Int.Cl.

F16H 55/00 (2006.01)

F16H 55/08 (2006.01)

F16H 55/16 (2006.01)

B23F 15/02 (2006.01)

(54)

Zazębienie wkłęsło-wypukłe przekładni zębatych

(43) Zgłoszenie ogłoszono:

21.11.2016 BUP 24/16

(45) O udzieleniu patentu ogłoszono:

31.07.2018 WUP 07/18

(73) Uprawniony z patentu:

**POLITECHNIKA RZESZOWSKA
IM. IGNACEGO ŁUKASIEWICZA, Rzeszów, PL**

(72) Twórca(y) wynalazku:

MICHAŁ BATSCH, Rzeszów, PL

(74) Pełnomocnik:

rzec. pat. Bronisław Trala

PL 229495 B1

Opis wynalazku

Przedmiotem wynalazku jest zazębienie wklęsło-wypukłe, którego geometria pozwala na jego zastosowanie w przekładniach zębatych dużych mocy to jest przekładniach, o nośności których decyduje wytrzymałość stykowa.

Zazębienie o zarysie wklęsło-wypukłym można podzielić na dwa rodzaje.

Zazębienie Wildhabera, znane z patentu US1601750A charakteryzujące się tym, że zarysy zębów w przekroju normalnym do linii zęba są łukami okręgów o tym samym promieniu oraz zazębienie Nowikowa, znane z patentu ZSRR109113, w którym zarysy zębów w przekroju czołowym są łukami okręgów o promieniach, które nieznacznie się różnią.

Ponadto przekładnie z zarysami wklęsło-wypukłymi mogą być wykonane w różnych wariantach konstrukcyjnych, w których:

- a) koło małe posiada zęby wypukłe, a koło duże wklęsłe,
- b) koło małe posiada zęby wklęsłe, a koło duże wypukłe,
- c) zarówno koło małe jak i duże posiada zarys wklęsło-wypukły.

W każdym z powyższych przypadków ciągłość zazębienia realizowana jest przez poskokowy wskaźnik przypora, który musi być większy od jedności. Wynika to z faktu, że zarysy te są niesprężone w przekroju czołowym.

Zarówno rozwiązanie Wildhabera jak i Nowikowa cechuje się bardzo wysoką wrażliwością zazębienia na błąd rozstawienia osi kół przekładni przy czym pierwsze z nich, z tego względu jest praktycznie zdyskwalifikowane w zastosowaniu na szerszą skalę. Wrażliwość ta wynika z faktu, że wraz ze wzrostem błędu rozstawienia osi kół drastycznie spada rzeczywisty kąt przyporu. Powoduje to niekorzystne warunki pracy, w szczególności możliwość generowania większego hałasu oraz koncentrację naprężeń w wyniku przesunięcia śladu styku ku głowie zęba wklęsłego.

Istnieje kilka opatentowanych rozwiązań umożliwiających kompensację negatywnego wpływu błędu rozstawienia osi kół przekładni wklęsło-wypukłych. Pierwsze z nich, przedstawione w patencie US4140026A polega na zastosowaniu zębów wklęsłych o dużym stosunku wysokości stopy zęba do jego grubości oraz wykonanych z materiału o takim module sprężystości, że obydwa te warunki pozwalają na co najmniej trzykrotnie większe odkształcenie się zęba wklęsłego w porównaniu do wypukłego. Wadą tego rozwiązania jest znaczące zmniejszenie wytrzymałości zębów na złamanie w skutek zwiększenia momentu zginającego ząb poprzez zwiększenie ramienia działania siły międzyczębnej. Kolejnym rozwiązaniem mającym na celu wyeliminowanie wrażliwości przekładni wklęsło-wypukłych na błąd rozstawienia osi zostało przedstawione w patencie US4149431 A. Rozwiązanie to opiera się na idei przedstawionej w patencie US4140026A z tą różnicą, że wprowadza się elastyczny wieniec zębaty, który pod działaniem siły promieniowej odkształca się. Zaproponowane w nim rozwiązania konstrukcyjne są bardzo skomplikowane, a co za tym idzie trudne i drogie w wykonaniu. Kolejnym rozwiązaniem, które przedstawiono w opisie patentowym o numerze US3982445A jest wklęsło-wypukłe zazębienie, którego zarysy zębów są krzywymi o zmiennym promieniu krzywizny. Prezentowany zarys, według jego autora jest mniej wrażliwy na błąd rozstawienia osi kół.

Zazębienie wklęsło-wypukłe przekładni zębatych, w którym zarysy zębów w przekroju czołowym są łukami o promieniach nieznacznie się różniących, zgodnie z wynalazkiem charakteryzuje się tym, że stosunek grubości zęba wypukłego mierzonej po łuku okręgu podziałowego w przekroju czołowym do grubości zęba wklęsłego mierzonej również po łuku okręgu podziałowego w przekroju czołowym mieści się w zakresie od 1,2 do 1,4. Poza tym czołowy kąt przyporu na średnicy tocznej ustalony jest według następującej zależności:

$$\alpha_c = \text{asin} \left(\sin \alpha'_c + \frac{\Delta a}{\rho_2 - \rho_1} \right)$$

gdzie α_c to czołowy kąt przyporu a α'_c , jest rzeczywistym kątem przyporu w czasie obciążenia przekładni, Δa to przewidywany błąd rozstawienia „a” osi kół, natomiast ρ_1 oznacza promień łuku zęba wypukłego, z kolei ρ_2 oznacza promień łuku zęba wklęsłego.

Rozwiązanie przekładni zgodne z wynalazkiem zapewnia porównywalną nośność na zginanie jej zębów z przekładniami ewolwentowymi. Poza tym odpowiednie ustalenie kąta przyporu według podanej zależności zapewnia, że po wystąpieniu błędu rozstawienia osi kół przekładni punkt styku, a więc i ślad styku przesunie się z położenia nominalnego do położenia określonego przez konstruktora. Ma to pozytywne skutki zarówno w postaci braku występowania koncentracji naprężeń, jak też w postaci zmniejszenia naprężeń powierzchniowych według Hertza. Punkt styku przesuwają się bowiem

do punktu, w którym stosunek średniego promienia krzywizny powierzchni zęba wklęsłego do średniego promienia krzywizny powierzchni zęba wypukłego jest mniejszy. Ponadto przesunięcie punktu styku wynikające z błędu położenia osi jest kontrolowane, co pozwala na uniknięcie krawędziowania śladu styku i koncentracji naprężeń. Z powyższych względów zazębienie według wynalazku może znaleźć zastosowanie w przekładniach, z błędem rozstawienia osi kół o których nośności decyduje wytrzymałość stykowa.

Przedmiot wynalazku w przykładach jest przedstawiony na rysunku, w którym fig. 1 przedstawia fragment przekroju czołowego wklęsło-wypukłego zazębienia, z kolei fig. 2 przedstawia przesunięcie punktu styku zębów w skutek wystąpienia błędu rozstawienia osi kół, natomiast fig. 3 przedstawia fragment przekroju czołowego przekładni zębatej pod obciążeniem, w której zastosowano zazębienie według wynalazku.

Jak to uwidoczono na fig. 1 w przekładni z zazębieniem wklęsło-wypukłym koło 1 posiada zęby 2 wypukłe, których promień ρ_1 określa wielkość tej wypukłości a ich grubość mierzona po łuku okręgu podziałowego Op^1 w przekroju czołowym określa g_1 . Z kolei koło 3 współpracujące z kołem 1 posiada zęby 4 wklęsłe o wklęsłości określonej promieniem ρ_2 , natomiast ich grubość mierzona po łuku okręgu podziałowego Op^2 w przekroju czołowym określa g_2 . Poza tym czołowy kąt przyporu na średnicy toczonej oznaczono α_c .

Na fig. 2 w ujęciu schematycznym pokazano fragment geometrii tego zazębienia z przesunięciem punktu styku zębów w skutek wystąpienia błędu $\Delta\alpha$ rozstawienia osi kół 1 i 3. W wyniku wystąpienia błędu $\Delta\alpha$ rozstawienia osi wymienionych kół nominalne położenie punktu styku 5 flanki zęba wypukłego 2 z flanką zęba wklęsłego 4 – dla przekładni idealnej uległo przesunięciu do położenia oznaczonego 6. W wyniku tych przesunięć uległ zmianie kąt przyporu α_c na α'_c . Zależność wielkości tych kątów w relacji z wielkością błędu $\Delta\alpha$ rozstawienia osi kół 1 i 3, wielkością tego rozstawienia „a” oraz promieniem wypukłości ρ_1 i wklęsłości ρ_2 określono jako:

$$\alpha_c = \text{asin} \left(\sin \alpha'_c + \frac{\Delta\alpha}{\rho_2 - \rho_1} \right).$$

Z kolei na fig. 3 przedstawiającej fragment zazębienia wklęsło-wypukłego w przekroju czołowym, zgodnego z wynalazkiem pokazano go na przykładzie zębatej walcowej przekładni o module normalnym 3 mm, w której koło 1 o zębach wypukłych i liczbie zębów $z_1 = 30$ współpracuje z kołem 3 o zębach wklęsłych i liczbie zębów $z_2 = 47$. Stosunek grubości g_1 zęba wypukłego 2 mierzonej po łuku okręgu podziałowego Op^1 w przekroju czołowym do grubości zęba wklęsłego 4 mierzonej po łuku okręgu podziałowego Op^2 w przekroju czołowym wynosi 1,3. Ponadto czołowy kąt przyporu został dobrany zgodnie z wcześniej podaną zależnością, tak aby po wystąpieniu założonego błędu $\Delta\alpha = 0,02$ mm rozstawienia „a” osi kół 1 i 3, rzeczywisty czołowy kąt przyporu α'_c wyniósł 16° . Wartość czołowego kąta przyporu przybliżono do $21,5^\circ$.

Zastrzeżenie patentowe

1. Zazębienie wklęsło-wypukłe przekładni zębatych, w którym zarysy zębów w przekroju czołowym są łukami o promieniach nieznacznie się różniących, **znamiennie tym**, że stosunek grubości (g_1) zęba wypukłego (2) mierzonej po łuku okręgu podziałowego (Op^1) w przekroju czołowym do grubości (g_2) zęba wklęsłego (4) mierzonej również po łuku okręgu podziałowego (Op^2) w przekroju czołowym mieści się w zakresie od 1,2 do 1,4 natomiast czołowy kąt przyporu (α_c) na średnicy toczonej ustalony jest według następującej zależności:

$$\alpha_c = \text{asin} \left(\sin \alpha'_c + \frac{\Delta\alpha}{\rho_2 - \rho_1} \right).$$

gdzie α_c to czołowy kąt przyporu a α'_c jest rzeczywistym kątem przyporu w czasie obciążenia przekładni, $\Delta\alpha$ to przewidywany błąd rozstawienia „a” osi kół, natomiast ρ_1 oznacza promień łuku zęba wypukłego, z kolei ρ_2 oznacza promień łuku zęba wklęsłego.

Rysunki

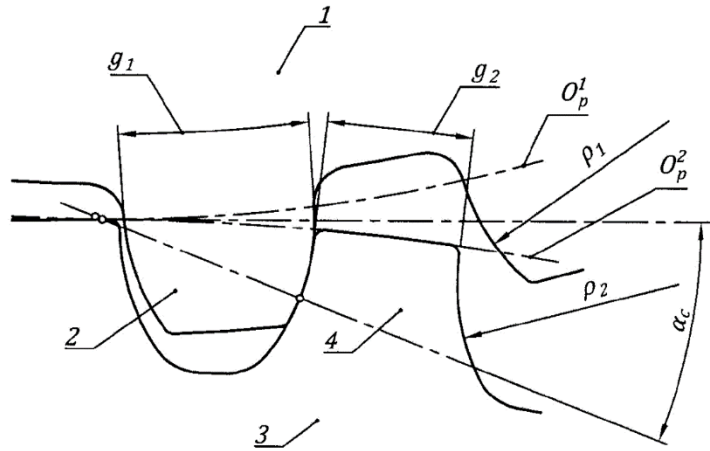

Fig. 1

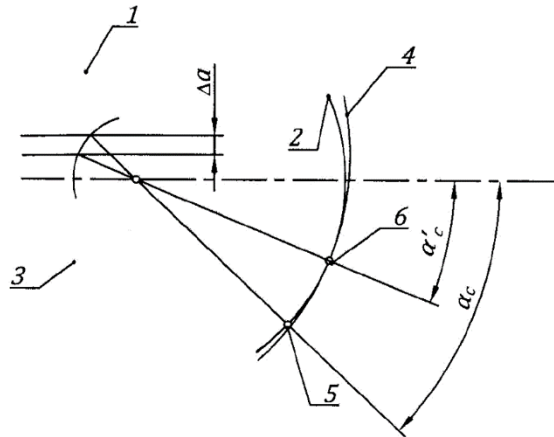

Fig. 2

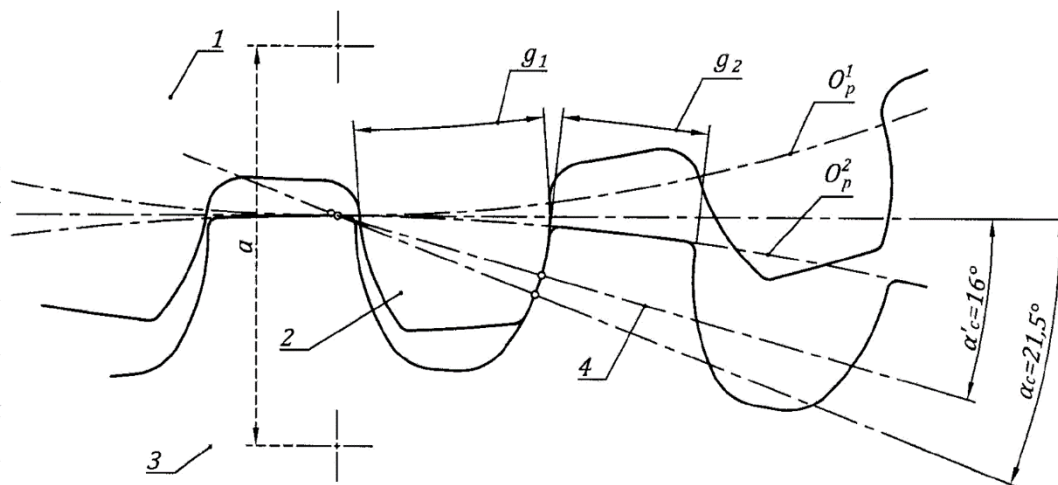

Fig. 3